

SĂPĂTURILE ARHEOLOGIE ÎN NECROPOLA GETICĂ DE LA BUGEAC, COMUNA OSTROV [1978]

După cum se cunoaște, primele săpături în necropola nr. 2 de la Bugeac (punctul Ghețarie) au fost întreprinse în anii 1968—1969, cu care ocazie s-au descoperit 19 morminte de incinerare.

În anul 1972, într-o zonă situată la aproximativ 100 m nord-vest de grupul de morminte cercetat anterior, din dispoziția conducerii Cooperativei Agricole de producție Ostrov au fost efectuate câteva șanțuri și gropi de interes gospodăresc. Cu această ocazie s-au descoperit mai multe morminte, dintre care 13 au fost salvate, împreună cu cea mai mare parte a inventarului lor.

Cercetările, reluate în anul 1977, au fost întreprinse în zona afectată de lucrările amintite, descoperindu-se alte 11 morminte. În acest an am efectuat în aceeași zonă noi săpături, descoperind alte 28 complexe funerare. Cu acestea, numărul mormintelor cercetate pînă în prezent la Bugeac este de 69.

Deoarece materialul apărut recent este încă neprelucrat, vom prezenta câteva caracteristici ale mormintelor din această necropolă, insistînd îndeosebi asupra a două complexe funerare.

Pînă acum ritul funerar întîlnit la Bugeac este în exclusivitate incinerarea, putîndu-se distinge patru tipuri principale ale ritualului funerar.

— Primul tip cuprinde mormintele în care oasele incinerate și obiectele de ofrandă erau depuse în urne simple, acoperite cu străchini, castroane, alte vase, alteleori cu o simplă piatră.

— Al doilea tip îl reprezintă mormintele în „cutie“ sau „casetă“ de piatră.

— Al treilea tip cuprinde mormintele cu „manta“ de bolovani, în care urna cu resturile funerare și obiectele de ofrandă erau protejate de un grup masiv de pietre.

Ca o variantă a acestui ritual, des întîlnită la Bugeac, amintim complexele funerare formate din două părți oarecum distincte. Prima parte o forma grupul masiv de pietre îngropat la adîncimi ce diferă de la caz la caz și care marcau oarecum mormîntul. La o anumită distanță de 0,20—0,50 m și de obicei la un nivel corespunzător bazei grupului de pietre erau îngropate urna și obiectele de ofrandă care formau cea de a doua parte a complexului funerar. În acest caz, în groapa inițială a mormîntului, care depășește uneori 2 m de la nivelul actual al solului, erau depuse urna și vasele de ofrandă. Probabil după ce ele erau acoperite, cîteodată chiar protejate suplimentar în „casete“ de piatră, în aceeași groapă, la distanța amintită erau așezate pietrele, care formau o grămadă destul de mare, alungită sau circulară.

— Cel de al patrulea tip al ritualului funerar cuprinde mormintele în care rolul gru-

pului mare de pietre era preluat doar de unul, doi sau trei bolovani, așezați la o anumită distanță de urnă, fără a o proteja, marcind parcă doar mormîntul. Și în acest caz urnele sau vasele de ofrandă erau situate la o anumită distanță și sub nivelul indicat de pietre.

Dintre cele 69 morminte cercetate pînă în prezent, 21 sînt în urnă, 5 în casetă de piatră, 26 cu „manta“ de bolovani și 11 cu 1—3 pietre care „marcau“ mormîntul.

Necropola II de la Bugeac se întinde pe o suprafață relativ mare, probabil de cel puțin un hectar. Toate mormintele sînt plane.

Mormintele în urnă simplă apar răspîndite printre cele în „casetă“ de piatră ori cu manta de bolovani, neputîndu-se face deocamdată vreo distincție și dispunerea lor.

Între complexele funerare cercetate în anul 1978 amintim descoperirea a două morminte duble care conțineau cîte două urne, și a trei morminte colective, între care două (nr. 62, 65) aveau cîte trei urne fiecare, iar celălalt, nu mai puțin de 5 urne diferite precum și alte vase de ofrandă.

Vom prezenta în continuare două morminte, numerele 60 și 61, care prezintă o anumită importanță și pentru cronologia necropolei de la Bugeac.

Mormîntul nr. 60 a apărut inițial sub forma unui grup de 11 pietre de mari dimensiuni, orientat pe direcția nord-vest, cu o lungime de 1,45 m și lățime de 0,75 m. Partea superioară a pietrelor a apărut la —0,23 —0,27 m de la suprafață, iar baza sa la —0,90. Pornind din stratul de cernoziom grupul de pietre se adîncea în pămîntul galben-steril.

Vasul-urnă a fost așezat la 0,55 m vest de „manta“ de pietre, cu partea superioară la 0,88 m de la nivelul actual al solului, iar cu baza la adîncimea de 1,07 m.

Urna era reprezentată de un *krater* maroniu lucrat la roată. Sub buză prezenta două torți oarbe, orizontale, arcuite.

Oasele calcinate erau acoperite de o *strachină* așezată cu gura în jos. Este cenușie, lucrată la roată, cu corpul înalt, tronconic, buza lată, răsfrîntă și fundul inelar, profilat. Pe partea interioară a buzei prezintă o linie incizată în zig-zag. Printre oasele calcinate a fost găsită o fibulă, iar în afara urnei un cuțit de fier.

Fibula de bronz este de tipul cu resort dublu și picior triunghiular (Glasinac I). Cuțitul, de mici dimensiuni, are corpul drept și secțiunea triunghiulară.

Mormîntul nr. 61 — colectiv — a apărut sub forma unui grup de vase apropiate, fără „casetă“ de piatră ori „manta“ de bolovani.

Vasele-urnă și cele de ofrandă erau dispuse pe o lungime de 1,75 m și o lățime de 1,25 m. În totalitate, inventarul funerar a fost depus la adîncimi apropiate, de la 0,75 — la circa 1 m. Diferă adîncimea la care a apărut partea superioară a vaselor, datorită înălțimii și poziției diferite a fiecărui exemplar în parte. Astfel, exemplarele mai înalte, așezate în poziție verticală au fost surprinse la adîncimea de 0,38 m, în timp ce altele mai scunde ori culcate pe o parte au apărut la adîncimi de 0,53—0,70 m de la suprafață. Cu tot numărul mare de urne și de vase de ofrandă, nu pare a fi vorba de înmormîntări succesive. În nici un caz vasele nu se suprapun. Urnele și vasele ofrandă sînt foarte apropiate între ele, uneori sînt chiar alăturate. Toate vasele au fost găsite pe loc, uneori în bună stare, alteori sfărîmate datorită presiunii pămîntului, însă fără a avea fragmente împrăștiate. Cu toată strădania noastră nu am putut distinge conturul gropii mormîntului. Însă această situație este generală la Bugeac, unde pămîntul e uniform, permițîndu-ne doar în cîteva cazuri să delimităm gropile. Considerăm că grupul de vase descoperit reprezintă inventarul unui singur mormînt, deoarece în cazul unor înmormîntări succesive, în condițiile unei atît de mari apropieri dintre vase, cel puțin cîteva ar fi fost parțial deranjate.

Urna nr. 1 este reprezentată de un vas bitronconic lucrat cu mîna, cu gura evazată și fundul plat. Pe diametrul maxim prezintă două apucători plate. Are însă și o toartă verticală, lată, plasată sub buză, element oarecum neobișnuit pentru astfel de vase.

Urna avea drept capac o strachină tronconică lucrată cu mîna, cu buza evazată și umăr proeminent. Pe umăr prezenta o singură proeminență conică.

Urna nr. 2 este o amforă cenușie lucrată la roată, cu corpul foarte bombat, gîtul strîmt și fundul inelar. Pe umăr prezintă două torți orizontale arcuite. Capacul acestei urne era reprezentat de un castron de mari dimensiuni lucrat cu mîna, tronconic, care prezintă pe partea exterioară a buzei patru proeminențe mici, alungite.

Urna nr. 3 este un vas-clopot, cu corpul puțin bombat. Sub diametrul maxim prezintă patru apucători plate, trase puțin în jos, iar la partea superioară, patru butoni. Urna nr. 3 nu era acoperită. În schimb, în interiorul ei, printre oasele calcinate au fost găsite un cuțit de fier și o fibulă de bronz. Cuțitul de mici dimensiuni, are corpul puțin curbat și secțiunea triunghiulară. Fibula este tot de tipul cu două resorturi și picior triunghiular (Glasinac I).

Urna nr. 4 era reprezentată tot de un vas clopot cu corpul bombat. La jumătatea înălțimii prezintă patru apucători plate, trase puțin în jos. Drept capac a fost folosit un vas tronconic lucrat cu mîna, cu corpul înalt, gura foarte largă și fundul plat. Sub buză prezintă patru apucători aplecate.

Ultima urnă (a cincea) era un alt vas tronconic lucrat cu mîna. Sub buză prezintă doi butoni mari, discoidali și două apucători orizontale, masive, în formă de potcoavă. Oasele incinerate erau acoperite cu un castron cenușiu de mici dimensiuni, lucrat la roată.

În afara urnelor și a vaselor-capac folosite, în mormîntul nr. 61 au fost depuse și cîteva vase de ofrandă. Între urnele 1 și 2 a fost descoperită o ceașcă cenușie lu-

crată la roată, cu corpul scund și toarta supraînălțată.

Alt vas, aflat lingă urna nr. 2, lucrat cu mîna, are corpul scund, aproape cilindric și fundul mare, plat. Prezintă sub buză și un șir orizontal de alveole și o singură apucătoare.

În nord-vestul urnei nr. 3 era un castron tronconic lucrat cu mîna, care prezenta în exteriorul buzei patru proeminențe mici, alungite; e asemănător castronului-capac al urnei nr. 2.

Ultimul vas de ofrandă al mormîntului 61 este un exemplar lucrat tot cu mîna, cu corpul înalt, tronconic, puțin bombat și care prezintă sub buză un brîu alveolat precum și patru apucători mici crestăte, perforate vertical.

Studiul inventarului descoperit în cele două morminte permit unele observații pe care le vom prezenta în continuare.

Kraterul din mormîntul 60 se aseamănă unor exemplare descoperite la Zimnicea, Ravna, Branicevo, precum și unui alt *krater* descoperit anterior tot la Bugeac. Aparține tipului III — după Petre Alexandrescu. Strachina-capac din mormîntul nr. 60 este asemănătoare unui exemplar de la Enisala (cu excepția fundului), precum și mai multor vase descoperite tot la Bugeac.

Prima urnă a mormîntului 61, cu profil clar bitronconic și o toartă verticală se apropie prin forma sa generală de exemplare mai vechi apărute la Tariverde și Petroșani, precum și de unele vase din mormintele 32—33 de la Ravna (Orizontul Ravna I, după Bernhard Hänsel). Însă modul de dispunere al apucătorilor — pe diametrul maxim orizontal și nu aplecate sub linia maximei bombări, apropiu urna în cauză de exemplarele mai tîrzii, din secolul IV, descoperite la Grădiștea Călărași sau tot la Bugeac.

Urna aceasta se aseamănă mai ales unui alt exemplar descoperit la Hirșova, prevăzut tot cu apucători și o toartă verticală, datat în secolul V î.e.n. Apariția torții la acest tip

de vas poate fi considerată drept un rezultat al contaminării producției locale cu influențe ale ceramicii grecești.

Vasele în formă de clopot (urnele 3 și 4), cu apucători pe diametrul maxim, iar în primul caz și cu butoni se aseamănă unor vase de la Satu Nou, Grădiștea Călărași, Ravna II și III (după Hänsel), Brănicevo, precum și unora apărute anterior tot la Bugeac.

Un vas asemănător a fost descoperit la Enisala în mormîntul 5 al tumulului 6 B, împreună cu un bol attic din al doilea sfert al secolului IV. Dar acest tip de vas are în general o foarte largă răspîndire și o perioadă relativ îndelungată de întrebuintare, ceea ce nu ne ajută prea mult la precizarea cronologiei sale. Doar poziția puțin aplecată a apucătorilor, diferită de a celor mai multe vase de acest tip descoperite pînă acum la Bugeac — la care ele sînt dispuse numai orizontal — ar putea constitui eventual un element care să probeze pentru o vechime a lor ceva mai mare.

Vasul-clopot cu corpul înalt, tronconic, prevăzut cu briu alveolat și patru apucături crestăte prezintă multe analogii. Este asemănător unui exemplar de la Cernavodă (dar care are alt profil), Bugeac (tot cu un alt profil), Telița, unor fragmente de la Alexandria și mai ales unor vase din orizonturile Ravna II și III. Nici acest tip de vas, cu o folosință îndelungată și evoluție greu de sesizat nu permite o datare mai strînsă a complexelor în care apare.

Vasul de ofrandă cu corpul cilindric, ornamentat cu un șir de alveole și o apucătoare plată aparține unui tip mai rar întîlnit. La Ravna (în orizontul II) apare în forme întru-cîtva asemănătoare, dar fără a fi ornamentat cu alveole. Un exemplar oarecum înrudit ca formă, tot cu o singură apucătoare, dar care datează dintr-o perioadă mai tîrzie întîlnim la Ghenci, în Transilvania.

Vasul tronconic cu gura foarte largă și fundul mic, prevăzut sub buză cu patru apu-

cători trase în jos, folosit drept capac pentru urna nr. 4, derivă din străchinile tronconice hallstattiene de tipul celor descoperite în tumulii 11 și 46 de la Ferigele. Aici străchinile tronconice aveau exclusiv funcția de capac, acoperind urnele. După cum s-a precizat, străchinile de acest tip evoluează, la rîndul lor, dintr-o variantă cu largă răspîndire încă din Hallstatt-ul timpuriu. La Tigveni este prezentă în toate cele trei morminte ale tumulului I. Vase asemănătoare celui de la Bugeac au apărut și în mormintele 13 și 20 de la Ravna, integrate de Hänsel orizontului Ravna II.

Din aceeași categorie de vase tronconice face parte și urna nr. 5. Se deosebește de exemplarul anterior prin cei doi butoni plați și torțile orizontale sub formă de potcoavă. Vase tronconice cu apucători asemănătoare au apărut și în mormîntul 7 de la Ravna (aparținînd tot orizontului cronologic Ravna II). Apucătorile orizontale de acest tip au fost realizate probabil tot după modelul torților orizontale ale vaselor grecești.

Strachina lucrată cu mîna, cu buza evazată și cu o singură proeminență pe umăr folosită drept capac pentru urna 1 își are modelul în exemplarele evazate hallstattiene ale complexelor culturale Birsești-Ferigele, unde ele apar destul de frecvent. În legătură cu acest tip de vase s-a arătat că el apare mai ales în aria subcarpatică, fiind destul de sporadic în alte regiuni. Această constatare a permis concluzia că strachina evazată este specifică mai ales zonei nord-tracice, apariția ei în morminte din regiuni mult mai îndepărtate, trebuind să fie pusă în legătură cu răspîndirea, în Hallstattul tîrziu, a unor influențe din zona amintită.

Castronul lucrat cu mîna, utilizat drept capac pentru urna nr. 2 și un alt exemplar depus ca ofrandă, au corpul tronconic și prezintă în exteriorul buzei patru proeminențe mici, alungite. Castroane apropiate ca formă, dar prezentînd pe bază proeminențe trase în sus s-au descoperit la Ferigele și Ravna II.

Pentru amfora de mari dimensiuni, cu corpul bombat, lucrată la roată, prevăzută cu torți orizontale, nu am întâlnit încă, în bibliografia consultată — exemplare asemănătoare. După profil se apropie de o amformă mai târzie de la Zimnicea și de o alta de la Enisala. Lipsind deocamdată alte repere nu ne putem pronunța cu certitudine asupra perioadei căreia îi este, în general, caracteristică.

Ceașca cenușie, la roată, cu toarta supraînălțată este asemănătoare unui exemplar de la Alexandria, precum și altor cești de la Ravna (orizonturile II și III).

Castronul lucrat la roată, folosit drept capac pentru urna nr. 5 aparține unui tip ceramic răspândit o perioadă relativ îndelungată. Cele două cuțite de mici dimensiuni corespund tipului cu lama dreaptă sau foarte puțin curbată, întâlnit atât în Hallstattul târziu (de exemplu la Ferigele), cât și în Latène.

Fibulele cu resort dublu și picior triunghiular (Glasinac I) de tipul celor întâlnite în mormintele prezentate, nu se pretează la o datare precisă. La Tariverde o asemenea fibulă a fost găsită în bordeiul nr. 1, împreună cu ceramică grecească cu figuri negre, din secolul VI î.e.n. Continuă să fie folosită în Hallstattul târziu, după cum o dovedesc descoperirile din tumulul 24 — mormîntul 1 și tumulul 40 — mormîntul 3 de la Gogoșu. Două asemenea exemplare au fost descoperite și la Ferigele, iar un altul la Alexandria. Alte fibule asemănătoare sînt cunoscute la Dobrina. La Ravna un exemplar a apărut în mormîntul 14 b, încadrat de Hănsel tot zonei a II-a. Acest tip, cu o întrebuintare îndelungată, persistă, se pare, pînă în pragul celei de a doua epoci a fierului.

Din analiza inventarului celor două morminte prezentate se pot observa că unele analogii conduc, în parte, către descoperirile de la Satu Nou, Grădiștea Călărași, Enisala

sau chiar de la Bugeac, apărute mai demult și datate în ansamblu în secolul IV î.e.n. (mai ales prima jumătate). Se poate însă sesiza că ne orientează spre descoperirile amintite, din secolul IV; doar vasele-borcan, lucrate de fapt o vreme îndelungată, și în perioada anterioară, a căror evoluție pe parcursul diferitelor etape este foarte greu de sesizat.

În schimb numeroase elemente conduc spre analogii cu descoperiri mai vechi, ale Hallstattului final și ale începutului epocii Latène. O parte a inventarului celor două morminte prezintă analogii cu descoperirile din nord-estul Bulgariei, mai ales cu cele ale orizontului Ravna II. Se pare, de fapt, că descoperirile din sud-vestul Dobrogei de la Viile, Satu Nou, Rasova — Coadă Bălții, Canlia, Ostrov și Bugeac ori din zona Ialomiței prezintă unele caracteristici care le apropie mai mult de necropola din nord-estul Bulgariei, decît de grupul descoperirilor nord-dobrogene, de la Murighiol, Telița, Enisala, cu toate că în esență este vorba de același orizont cultural.

În legătură cu cronologia celor două morminte de la Bugeac, considerăm că deosebirea sesizată în raport cu descoperirile caracteristice secolului IV î.e.n. și numeroasele apropieri față de materialele mai vechi, din Hallstatt-ul târziu, impun datarea mai timpurie a acestora, în secolul V î.e.n. — mai probabil în a doua jumătate, ori spre sfîrșitul lui. Spre aceeași datare ne-ar putea orienta și numeroasele analogii cu orizontul Ravna II (după clasificarea lui B. Hănsel). Dar în legătură cu cronologia acestei necropole, autorul citat consideră că orizontul Ravna II s-ar data între mijlocul secolului VI — pînă în jurul sau după anul 500 î.e.n., după care ar urma Ravna III, datare care ni se pare mult prea timpurie.

În legătură cu necropola II de la Bugeac reamintim că descoperirile de pînă acum au putut fi încadrate numai în secolul IV î.e.n.,

fără a avea dovezi pentru datarea unora dintre complexe mai devreme ori mai târziu. Cel mai sigur reper cronologic de pînă acum era *kantharos*-ul grecesc cu o toartă din mormintul nr. 9, care datează din al doilea sfert al secolului IV î.e.n.

Descoperirile amintite, din acest an, par să ne ofere primele dovezi pentru încadrarea mai timpurie, încă din secolul V î.e.n., a unora dintre mormintele de la Bugeac. Acest fapt nu ni se pare improbabil, deoa-

rece atît suprafața mare — încă nedelimitată, ci doar estimată — a necropolei, cît și numărul mare de morminte care pot să apară, fac posibilă o folosință a sa mult mai îndelungată decît părea inițial.

Însă date mai substanțiale privind cronologia necropolei de la Bugeac ni le vor putea oferi atît cercetarea tuturor descoperirilor din ultimul timp, comparativ cu alte materiale asemănătoare, cît și săpăturile care urmează să se efectueze în viitor.

fără a avea dovezi pentru datarea unora dintre complexe mai devreme ori mai târziu. Cel mai sigur reper cronologic de pînă acum era *kantharos*-ul grecesc cu o toartă din mormîntul nr. 9, care datează din al doilea sfert al secolului IV î.e.n.

Descoperirile amintite, din acest an, par să ne ofere primele dovezi pentru încadrarea mai timpurie, încă din secolul V î.e.n., a unora dintre mormintele de la Bugeac. Acest fapt nu ni se pare improbabil, deoa-

rece atît suprafața mare — încă nedelimitată, ci doar estimată — a necropolei, cît și numărul mare de morminte care pot să apară, fac posibilă o folosință a sa mult mai îndelungată decît părea inițial.

Însă date mai substanțiale privind cronologia necropolei de la Bugeac ni le vor putea oferi atît cercetarea tuturor descoperirilor din ultimul timp, comparativ cu alte materiale asemănătoare, cît și săpăturile care urmează să se efectueze în viitor.